

JOYCE CARY FÖRBRYLLAR

Fjäsk

Drottningen är enligt samstämmiga uppgifter en intelligent och intellektuellt intresserad kvinna. Då Vitterhetsakademien väljer henne till förste hedersledamot — liksom tidigare prins Bertil — är det dock ett narraktigt fjäsk; saken blir inte bättre genom att utmärkelsen i hovorganet beskrivs som ett tack för en supé "en famille" på Drottningholm. Om våra lärda samfund skall tävla i dylik beskäftighet, vore det enklast att från födseln göra alla prinsar och prinsessor till hedersledamöter i alla akademier — liksom till generaler och Serafimerriddare.

I SIN SENASTE roman, *Prisoner of Grace* (Michael Joseph, 12.6 shilling), har Joyce Cary — föga känd i Sverige, enligt engelsk kritik en av landets främsta författare — lyckats åtminstone i ett väsentligt avseende; man läser boken med iver, fängslad av författarens utomordentliga intelligens och skicklighet. Men många gånger är intrycket av irritation och osäkerhet överväldigande.

Redan händelseförloppet hör till de mest förbryllande. Berätterskan, nu en kvinna på femtio år, har som barn lekt med och älskat en några år äldre manlig kusin; det länge oskyldiga förhållandet blir plötsligt intimt, flickan kommer i grossess och gifts bort med en nära tjugu år äldre man av lägre socialgrupp — en radikal och religiös

Joyce Cary

bokhållare, som vet vad som skett men är kär i Nina och inte minst i hennes förmögenhet. Denne man, Chester Nimmo, är jämte Nina bokens centralfigur. Han blir en av ledarna för den frireligiösa falangen inom liberalismen, får en ministerplats vid 1905 års val, blir under första världskriget en av "de tre stora", faller igenom vid valet 1922 och är då berättelsen skrives (omkring 1930) en avdankad statsman, lord Nimmo, som skriver sina memoarer. Förföraren-kusinen, Jim Latter, blir officer och kolonialtjänsteman. Då Jim besöker familjen Nimmo några år efter giftermålet uppstår än en gång ett förhållande mellan honom och Nina, varefter Nina änyo blir med barn; hon söker bryta sig lös, men stannar hos Nimmo, som förlåter, älskar och dominerar henne. En tredje gång, tjugu år senare, får Nina åter ett barn med Jim, men denna gång gör Nina sig fri och gifter sig med kusinen. Läsaren tror nu att saken är utagerad, men långt därifrån! Chester Nimmo tvingar sig på Nina och Jim och lyckas, bortåt sjuttio år gammal, att etablera sig i deras hem för att få Ninas hjälp vid memoarskrivningen. Då

Nina skriver boken delar hon sitt liv mellan hetsig erotik med Jim och hängel med Chester, vars lustar hon anser sig böra tillfredsställa. I detta läge säger hon sig ha nått lyckan. Spänningen i dubbelspelet och Jims svartsjuka skapar en intensitet som hon aldrig för upplevat — äntligen "den stora passionen". Och så skriver hon på "Prisoner of Grace" och Chester på sina memoarer, medan Jim misstänker, halvhjärtat söker överraska de båda mästartänka och älskar Nina.

Chester Nimmo — i fråga om utseende, uppträdande, miljö och karriär starkt påminnande om Lloyd George — kan ses som en personifikation av all humbug i politiken. Han växlar under Ninas ögon mellan grova taktiska beräkningar och det mest högstämnda patos, han finner alltid vackra motiv för att kasta bort åsikter som inte längre är matnyttiga och vänner som förlorat sitt värde. Under boerkriget hör han till de pacifister som rasar mot den engelska politiken; det kan synas modigt, eftersom han riskerar livet i folkmötenas tumult, men begäret att väcka sensation och bli berömd färgar varje aktion, och han ser med glädje att en annan anhängare blir ihjälslagen för den goda sakens skull. Då det stora kriget bryter ut har Nimmo blivit ledare för en rörelse som kräver fred till varje pris, och han har lovat att vid krigsutbrott utträda ur regeringen; men i det avgörande ögonblicket sadlar han om, förklarar kriget vara "ett krig för freden" och stämplar de forna anhängarna som skurkar. Han vet att Ninas barn inte är hans, men pratar på ett ögonblick upp sig till orationer över familjen och troheten. Han betecknar ägare av jord och aktier som förtryckare och blodsgutare, men finner det alltmer självfallet att bli högt betald styrelseledamot i affärsföretag och godsägare. Då han i Jims och Ninas hem lyckas karessera Nina till sexuell utlösning får hans diktamina till memoarerna

om religion och dygd och de moderna ungdomens immoralitet en alldeles särskild lyftning.

Genom Chester kommer Nina att förstå vad politik är. Hon kände sig leva i en värld utan varje fasthet, i ett moln av ord och planer och idéer, där allting "måste bedömas i förhållande till något annat". Att veta om en politiker som talar om klasskamp eller om nationell enighet menar mer än att vinna röster blir allt svårare, själva frågan blir allt mera meningslös. "Lögerna blandades med en smula sanning, och de själviska kalkylerna smälte i kanterna samman med alla slags 'ädra' ideal." Gäller det att skapa "ett land passande för hjältar att leva i" eller att få majoritet för den nationella koalitionen?

Men redan dessa Ninas reflexioner visar att hon inte ser Nimmo bara som hycklare eller ens självbedragare. Hur skall man styra ett folk utan att ta hänsyn till, utan att vädja till fördomar och illusioner? Måste man inte ljuga då sanningen skulle vridas på sned, gagna det orätta och därmed bli ett slags lögn? "Jag skulle vilja veta vad som skulle ske om ingen sökte sköta om folk, om mammor alltid talade sanning till sina barn (sade till de dumma att de var dumma) och aldrig tog hänsyn till deras nerver eller lynne eller ångslan eller fjollighet." Hyckleri är i själva verket något mycket sällsynt; det behövs inte när det är så lätt att tro vad man önskar tro.

Kanske är, skymtar det hos Nina, Chester Nimmo en stor och god man. Han är snäll mot hustru och barn, han glömmet nästan hustruns otrohet och barnens avlelse utanför äktenskapet. Det är visserligen något av "en hemmets politik" i allt detta, taktik och fraser och konventioner, men det finns likafullt. Nimmo har dock någon känsla av att folk bör få det bättre och bli bättre; det är inte många med en gnista av denna heliga eld. Han är kättjefull som ett barn eller en gubbe då han kastar sig över Nina efter skilsmässan, men är hans glöddande ord om frälsning och bättring därför mindre uppriktiga? Det är för att bevare Jims och sin lycka som Nina går med på Chesters hängel; "jag förs inte köra ut Chester, för då vet jag att jag skulle begå ett lågt brott mot något som är större än kärlek".

Hos Nina framträder en rad bilder av Jim liksom av Chester. Jim har den gamla överklassens enkla hederskänsla; han avskyr Chester och politikerna; det han strider för är att en negerstam i Centralafrika skall få vara i fred och inte "reformeras" av de vita. Men är inte också Jim "politiker"? Han svarar undvikande och halvt lögnaktigt på frågor om kolonialarbetet, då klara och uppriktiga svar kunde rubba hans cirklar. Han låter Nina gifta sig med Chester för att själv inte få det för trassligt. Han är rädd för att överraska Nina och Chester i sitt eget hem.

Och Nina själv. Hon anpassar sig tidigt, det visar giftermålet

med Chester efter den första förbindelsen med Jim. Under den andra förbindelsen lär henne Jim ett erotiskt knep; hon använder det på Chester, som sedan under årtionden ser det som ett hemligt, "djupare" band makarna emellan. Nina fäller hårda domar, men ibland är hon redo till frikännande över lag. Hon skryter inte, inte ens med sitt utseende — och ändå lyckas hon hos läsaren framkalla ett slags förälskelse — men hon är inte heller någon Magdalena. Mellan älskare och barn, självhävdelseförsök och kapitulationer, fäniga skratt, tysta lidanden och exalterade ögonblick vinglar hon fram mot ålderdomen och döden. Då hon skriver den bok vi läser är två saker kvar: passionen för Jim och föreställningen om "något högre" hos Chester Nimmo. Det finns god plats för beundran, och för förakt.

Vad ovan sagts kan, det är jag medveten om, ge blott en aning om den virtuosa skickligheten, den överlägsna ironin och den, trots allt, av patos bräddade kraften i Carys bok. Ett drag, det som här mest framhävs, är förmågan att ge de bilder Nina har av människorna kring sig och av sig själv, utan att antyda vad som är det riktiga (vad som författaren tycker och läsaren bör tycka). Det kunde bildas läsecirklar som grälar om vad Nina tycker om Chester, vad Cary tycker om Chester, vad vi skall tycka om Chester. Hela boken är en illustration till vad Cary säger om politiken, om "livet" som "politik"; det är det svävande, oklara, mångtydiga som präglas in. Då man vill orientera sig, få en egen mening, demaskera aktörerna, möter ständigt nya bilder, nya åsikter, och man känner sig vara i en verklig irrgångsalong. Någon gång går tanken till Proust, men skillnaden är väsentlig; hos Proust finns en verklighet — den verklighet som ett barn i mar-dröm när då det ser moderns milda leende bli ett häxgrin — men hos Cary avslöjar vi ingenting, bara ser nya bilder vråkas fram av Ninas och vår egen fantasi.

Carys roman skulle kunna behandlas från helt andra synpunkter. Den kan ses politiskt, religiöst, socialt. Vem är "nådens fånge", vad menas med uttrycket? På varje punkt vill man strecka för, diskutera, forma en teori om bokens linje; man avundas de litteraturhistoriker som en gång skall sammanställa, bena upp och syntetisera. Här föreligger, tror jag, ett mästerverk som skall diskuteras under årtionden.

HERBERT TINGSTEN